

ingediend op **1345** (2021-2022) – Nr. 1
23 juni 2022 (2021-2022)

Conceptnota voor nieuwe regelgeving

van Chris Steenwegen, Mieke Schauvliege, Johan Danen,
Meyrem Almaci, Jeremie Vaneeckhout en Tine Van den Brande

over de verankering van voedselregio's in Vlaanderen

Inleiding

Deze conceptnota wil het debat verder voeren om de korteketenlandbouw in Vlaanderen structureel te kunnen opschalen. Er kan worden vastgesteld dat de groei van de korte keten tijdens de coronajaren (2020 en 2021) niet verankerd is geraakt. En hoewel de korteketenlandbouwer veerkrachtiger is in periodes van geopolitieke onzekerheden wat de eigen productie betreft, lijdt de afzet daar wel onder.

Twee van de pijnpunten bij de opschaling van de korte keten zijn voor de producenten de extra werktijd die het vaak van de individuele boer vraagt en de kleinschaligheid van de individuele productie. Aan de consumentkant is het korteketenaanbod dan weer zeer versnipperd en moet de consument verschillende plaatsen bezoeken om al zijn boodschappen te kunnen doen.

Het huidige korteketenbeleid en dat van de afgelopen jaren is er niet in geslaagd om mee een antwoord te bieden op die pijnpunten. Het strategisch plan uit 2011 is onvoldoende uitgevoerd en een nieuwe visienota zonder concrete engagementen lijkt veeleer een stap terug. Momenteel ligt de begeleiding en focus vooral op de individuele landbouwer, terwijl het samenwerken tussen korteketenproducenten net de oplossing kan zijn voor zowel de landbouwer als de consument.

Met deze conceptnota voor nieuwe regelgeving tonen de indieners hoe die samenwerking er voor hen zou kunnen uitzien, namelijk door het creëren van voedselregio's. Het concept voedselregio is al gangbaar in Wallonië en er zijn ook diverse voorbeelden in het buitenland. De indieners zijn ervan overtuigd dat met de steun van Vlaanderen voedselregio's zowel voor de producent (ontzorging) als voor de consument (comfort) mee aan de basis kunnen liggen van een structurele opschaling en verankering van de korte keten in Vlaanderen.

In een eerste deel van deze conceptnota wordt gewezen op enkele pijnpunten in het huidige voedselsysteem en op hoe de korte keten daar een meerwaarde in kan vormen. Het tweede deel vertelt hoe de ondersteuning van de korte keten er momenteel uitziet en waar het beter zou kunnen. In een derde en laatste deel wordt de sprong naar de voedselregio gemaakt. Wat houdt die precies in en welke voorbeelden bestaan er al? De bijlage bevat de definitie van 'korte keten' en de aanbevelingen van de unaniem goedgekeurde resolutie over het versterken van de positie van de Vlaamse landbouwers door de ondersteuning van leefbare businessmodellen op maat, in het bijzonder de ondersteuning van de korte keten (*Parl.St. VI.Parl. 2020-21, nr. 773/3*).¹

1. Het voedselsysteem versterken

De coronapandemie en de militaire invasie van Rusland in Oekraïne toonden recent aan dat het mondiaal georganiseerde ('vrijgemaakte') voedselsysteem kwetsbaar is. De landbouw is sterk afhankelijk geworden van diverse externe inputs om te produceren en is evenzeer afhankelijk van de buitenlandse (mondiale) afname om de producten kwijt te raken.

Ook klimaatopwarming zorgt voor extra uitdagingen om de voedselzekerheid veilig te stellen. Meer droogteperiodes, meer overstromingen, branden en verwoestijning zetten het voedselsysteem nu al onder druk en dat zal alleen maar toenemen.²

Er is dan ook een groeiend maatschappelijk bewustzijn over de impact van externe factoren op de voedselproductie en -bevoorrading, en een besef dat een andere

¹ De aanbevelingen in die resolutie zijn raadpleegbaar via <https://docs.vlaamsparlement.be/pfile?id=1710987>.

² Hoe klimaatverandering en extreem weer kunnen leiden tot voedseltekorten en stijgende prijzen Business AM.

aanpak in de toekomst nodig is. De manier waarop voedsel geproduceerd wordt, zal dus net als de consumptiepatronen ongetwijfeld veranderen om de milieuvoetafdruk te verkleinen en de klimaatverandering te helpen beperken. Daarnaast is er de vaststelling dat niet iedereen die in de levensmiddelensector werkt, daar een fatsoenlijk inkomen uit kan halen en al zeker niet de primaire producent. Daarvoor is een eerlijkere verdeling van winsten nodig en beleidsmatige ondersteuning voor nieuwe, haalbare en rendabele verdienmodellen. Het voedselsysteem kan zo de impact op de omgeving zo veel mogelijk beperken, en zich klaarmaken voor een veranderend klimaat.³

1.1. Het welzijn van de boeren verhogen

Zowel de landbouwers als de consumenten botsen op uitdagingen in het huidige voedselsysteem. Beiden willen ook hun steentje bijdragen om tot een duurzamer en eerlijker systeem te komen. Dat is positief. Maar tegelijkertijd zorgen die vele veranderingen in de wetgeving, de maatschappelijke verwachtingen, de schaalvergroting die gepaard gaat met enorme financiële investeringen, en de zeer onbetrouwbare en sterk schommelende prijzen ervoor dat de landbouw onaantrekkelijk wordt en heel veel landbouwers zich grote zorgen maken over hun toekomst en de toekomst van hun bedrijf. En hoewel de land- en tuinbouw een huis is met vele kamers, en er zeker heel wat bedrijven en bedrijfstakken zijn die het goed doen, is het een feit dat het niet goed gaat met het welzijn van de landbouwbevolking. Het Instituut voor Landbouw-, Visserij- en Voedingsonderzoek (ILVO), dat daar onderzoek naar verricht heeft⁴, onderscheidt in zijn nota (2020.01) zeven groepen van stressfactoren die niet los van elkaar staan:

- 1° regelgeving: de oorzaak van stress ligt vooral in de snel veranderende, complexe en strenger wordende regelgeving, die steeds meer administratieve lasten veroorzaakt;
- 2° financiële onzekerheid: de belangrijkste oorzaak van stress is de lage en sterk wisselende prijs van de producten. Hoewel goede en slechte periodes elkaar afwisselen, geven landbouwers aan dat er steeds meer slechte jaren zijn;
- 3° beroepsrisico's: landbouwers moeten omgaan met heel wat onzekerheden en risico's waar ze geen controle over hebben, zoals slechte weersomstandigheden, ziekten en plagen;
- 4° zwakke onderhandelingspositie: de meeste landbouwers ervaren veel frustratie over hun zwakke positie in de keten, waar ze prijsnemers zijn;
- 5° onzeker toekomstperspectief: bijna alle landbouwers ervaren stress door een gebrek aan een duidelijk toekomstperspectief voor het bedrijf;
- 6° prestatiedrang en waardering: voor een groot deel van de deelnemers is het negatieve imago dat landbouwers in de media en in de samenleving hebben – en dan voornamelijk in het klimaatdebat – een grote bron van frustratie;
- 7° veeleisend beroep: de meeste landbouwers geven aan dat het werk nooit stopt en dat er geen tijd is voor pauze of vakantie, wat het gevoel van sociaal isolement vaak versterkt.

Het is goed en echt noodzakelijk dat landbouwers die het moeilijk hebben, terecht kunnen bij bijvoorbeeld de hulporganisatie Boeren op een kruispunt, maar dat volstaat niet. Op de langere termijn is het nog belangrijker te kijken naar de onderliggende oorzaken van het lage welzijn om waar dat mogelijk is, de stressfactoren te kunnen aanpakken.

³ <https://www.europarl.europa.eu/news/nl/headlines/society/20200519STO79425/een-duurzaam-voedselsysteem-uitbouwen-de-eu-strategie>

⁴ Messely L., Prové C. & Sanders A. Naar een geïntegreerde aanpak voor welbevinden in de Vlaamse land- en tuinbouw (2020).

1.2. Inzetten op de korte keten

Waarom kan een aanpak via de korte keten hierin een belangrijke rol spelen?

Het strategisch plan korte keten, uitgegeven door het Departement Landbouw en Visserij⁵, lag in 2011 al "in lijn met de uitgezette beleidslijnen van de Vlaamse Regering" en stelde dat de korte keten kan worden beschouwd als een belangrijke invulling van lokale voedselsystemen en een duurzame bijdrage levert door de sociale, economische en ecologische voordelen.

De korte keten is er niet alleen voor de consument die kiest voor lokaal, gezond, transparant en voor een eerlijke prijs. Ook voor een familiaal landbouwbedrijf en voor een jonge startende landbouwer kan de korte keten een volwaardig of bijkomend verdienmodel zijn en een stabiel inkomen verzekeren op voorwaarde dat dit systeem een evenwaardige aandacht en financiering krijgt als de geïndustrialiseerde landbouw. De korte keten is een ander economisch model: boeren worden weer eigenaar van hun producten, zij bepalen autonoom de prijs van het product en bieden hun lokaal geproduceerde en verwerkte producten aan in de eigen regio (buurtwinkels, markten, afhaalpunten enzovoort), waar consumenten er een eerlijke prijs voor betalen. Korteketenlandbouwers ontvangen dus een groter stuk van de waardeketen, wat hun een grotere marge oplevert. Als dan wordt gekeken naar de eerdergenoemde stressfactoren die wegen op landbouwers, dan blijkt dat er via de korte keten al zeker kan worden ingegrepen op:

- 1° de financiële onzekerheid ten gevolge van lage en wisselende prijzen: in de korte keten zijn de boeren prijszetter en bepalen ze zelf wat een correcte prijs is;
- 2° zwakke onderhandelingspositie: als prijszetter in de korte keten hebben de landbouwers een veel sterkere onderhandelingspositie;
- 3° prestatiedrang en waardering: in de korte keten krijgen boeren via het contact met hun klanten veel 'directe' waardering voor hun producten. Door die contacten ontstaat er ook meer begrip voor hun arbeid en de uitdagingen waar ze mee te maken hebben.

En dus is het hoog tijd om die korte keten nu écht te gaan ondersteunen.

1.3. Resolutie ter ondersteuning van leefbare businessmodellen, in het bijzonder de korte keten

De coronacrisis heeft voor een sterke toename gezorgd van het aantal mensen dat gebruikmaakte van de korte keten. Er was een sterk verhoogde omzet, die varieerde van een verdubbeling tot zelfs een verviervoudiging van de verkoop. Daarmee steeg ook de interesse bij onze landbouwers om meer in te zetten op de korte keten. Het aantal aanvragen voor begeleiding bij het Steunpunt Korte Keten steeg navenant. Die belangstelling werd ook opgemerkt in het Vlaams Parlement en de bevoegde minister sprak de wens uit om die verhoogde belangstelling ook na corona vast te houden.

Tegelijkertijd was er ook de vaststelling dat de korte keten beter ondersteund moet worden om landbouwers voldoende kansen te geven er gebruik van te maken. Die vaststelling was de aanzet voor de resolutie van juni 2021 over het versterken van de positie van de Vlaamse landbouwers door de ondersteuning van leefbare businessmodellen op maat, in het bijzonder de ondersteuning van de korte keten. Op basis van hoorzittingen en debatten in de Commissie voor Landbouw, Visserij en Plattelandsbeleid werden tweeëntwintig aanbevelingen gedaan aan de Vlaamse Regering. Die aanbevelingen bouwen verder op het strategisch plan korte keten van 2011, een plan dat – ondanks het grote draagvlak – amper tot uitvoering kwam. De resolutie vraagt daarom, weliswaar geactualiseerd, om de elementen uit

⁵ <https://www.vlaanderen.be/publicaties/strategisch-plan-korte-keten>

dat eerdere strategische plan alsnog uit te voeren en daar de nodige middelen voor uit te trekken. Met het unaniem aannemen van de resolutie in de plenaire vergadering van 2 juni 2021 heeft het Vlaams Parlement een duidelijke oproep gedaan naar de Vlaamse Regering om in te zetten op een effectief en coherent beleid dat alle mogelijkheden biedt aan de korte keten om uit te groeien tot een nieuw economisch model in het voedsellandschap.

Het is bijna een jaar later en tot vandaag kan worden vastgesteld dat de versneling en de versterking van de ondersteuning, zoals die werd aanbevolen aan de regering, nog tot niets concreets heeft geleid. Er is een nieuwe strategische visie-nota opgemaakt, maar die bevat geen concrete doelstellingen, engagementen of financiële middelen, terwijl er eigenlijk al van 2014 een concreet plan is dat wacht op uitvoering. En dat is bijzonder spijtig want momenteel, enkele maanden nadat de coronamaatregelen opgeheven zijn, blijkt dat het niet goed gaat met de verkoop in de korte keten. De belangstelling en de extra verkoop is grotendeels of helemaal weggefallen. De huidige geopolitieke situatie zorgt voor hoge energieprijzen, waaruit ook hogere prijzen voor voeding voortkomen. Dat versterkt die tendens en dus zijn er meer doordachte acties nodig. Korteketenondernemers raken ontmoedigd, denken eraan hun activiteiten stop te zetten of stellen een opstart uit.

2. De landbouwers ontzorgen

Er zijn verschillende manieren om landbouwers die kiezen voor de korte keten, te ontzorgen.

2.1. Individueel adviseren

Het spreekt voor zich dat de keuze voor de korte keten in de eerste plaats een individuele keuze is van elke landbouwer-ondernemer. En daar komt heel wat bij kijken. Verkopen via de korte keten vergt niet alleen specifieke investeringen, maar veronderstelt ook heel wat vaardigheden bij landbouwers. Die vaardigheden sluiten niet direct aan bij het boer-zijn, zoals het verwerken van de eigen producten tot nieuwe producten met een meerwaarde, de verkoop in de eigen winkel, het in de markt zetten van producten, het organiseren van een efficiënte distributie voor wat niet op de hoeve zelf wordt verkocht enzovoort. Daarbij hoort ook heel specifieke regelgeving en zijn er nog altijd weinig sociaal-economische data om de keuze voor de korte keten te onderbouwen, met uitzondering dan van de data voor zuivel (zie mondelinge mededeling van het Steunpunt Korte Keten). Het Steunpunt Korte Keten probeert zo veel mogelijk ondersteuning te verlenen en door te verwijzen, maar ontvangt daarvoor maar beperkte middelen vanuit het Vlaamse Gewest. Daarnaast kan de individuele landbouwer die kiest voor de korte keten, ook ondersteuning krijgen van het Vlaams Landbouw investeringsfonds (VLIF) en beperkte ondersteuning via onder meer KRATOS. Wat opvalt is dat de overheidsinspanningen voor landbouwers in de korte keten zich zo goed als uitsluitend richten op de individuele landbouwer en daardoor samenwerking niet bevorderen. Zo is er in Vlaanderen steun voor:

- de Week van de Korte Keten;
- de nieuwe GLB-maatregel (GLB: gemeenschappelijk landbouwbeleid) 'project-oproep samenwerking' voor bijkomende slagkracht om goede projecten rond de korte keten een duw in de rug te geven;
- de operationele groepen van het European Innovation Partnership (EIP-AGRI), met mogelijkheden voor spelers in de korte keten om samen met onderzoekers en boeren innovatieve concepten te ontwikkelen in de korte keten;
- de verhoogde VLIF-steun voor investeringen op landbouwbedrijven zelf in het kader van de korte keten;
- het Steunpunt Korte Keten;
- middelen die via KRATOS ter beschikking worden gesteld, met bedrijfsadvies, opleidingen, naschoolse vorming en investeringssteun voor bijvoorbeeld het inrichten van een hoevewinkel.

Uiteraard is die steun welkom, maar er is zeker meer nodig om de korte keten te doen groeien, niet het minst om het aantal stressfactoren bij de landbouwers te laten afnemen.

2.2. Gezamenlijke voorzieningen

Landbouwers die via de korte keten werken, zijn niet meer alleen producenten van voedsel. Ze zorgen soms ook zelf voor de verwerking of de verkoop van hun producten. Daarvoor zijn ze, bijvoorbeeld als het over veehouderijen gaat, afhankelijk van voorzieningen die hen daarbij kunnen helpen of die een deel van die taken op zich nemen. Toch zijn er de voorbije jaren tendensen merkbaar waarbij die tussenstructuren verder verdwijnen, waardoor werken in de korte keten structureel bemoeilijkt wordt. Soms verdwijnen buurtwinkels waar een deel van de producten kan worden afgezet: die worden dan vervangen door de grote retail, die amper ruimte heeft voor de korte keten. De grote retailers praten over lokale voeding en niet over korte keten, en dus ook niet over een eerlijk verdienmodel voor de landbouwer.

Hetzelfde fenomeen doet zich voor door het verdwijnen van slachtlijnen voor landbouwers met kleine partijen dieren die ook hun eigen karkassen terug willen voor thuisverkoop. Of het feit dat melk onder een bepaald aantal liter per dag, niet meer wordt opgehaald. De grote verwerkingsindustrie vraagt steeds grotere volumes en daardoor vallen de korteketenlandbouwers uit de boot. Als ernaar gestreefd wordt om de korte keten op termijn echt kansen te bieden en meer landbouwers te stimuleren om erin te stappen, dan zullen die trends moeten worden gekeerd en zullen er tussenstructuren moeten worden opgezet die het werk van de landbouwers faciliteren op een aangepaste manier en die hen kunnen ontzorgen. Het wettelijke kader moet samenwerkingen tussen ondernemers in de korte keten dan ook faciliteren. Dat wettelijke kader moet haalbaar zijn, ook voor de behoeften van de vaak kleinschalige bedrijven die met veeleer beperkte volumes werken.

2.3. Samenwerkingen

Is het nodig dat elke producent zelf zorgt voor de eigen verkoop of verwerking? Is het beste model dat waarbij elke landbouwer apart zijn hoewwinkel heeft en de consument voor diverse landbouwproducten verschillende boerderijen moet aandoen? Moet elke boer zijn eigen marketing gaan voeren? Of kan er ook samengewerkt worden?

In de Vlaamse land- en tuinbouw is samenwerken via brancheorganisaties en andere coöperaties sterk aanwezig. Zowel op Europees als op Vlaams niveau ligt de nadruk daarbij echter op samenwerkingen binnen één bepaalde sector, zoals melk, varkensvlees, groenten, fruit enzovoort. Dat model past bij de klassieke vermarkting, waarbij telers hun producten aanbieden voor grootschalige verwerking of vermarkting, en waarbij het gezamenlijk aanbieden ervan kan leiden tot een gegarandeerde afzet en (soms) tot een betere prijsvorming. Producenten in de korte keten zoeken ook naar samenwerking, maar dan niet binnen één verticale productenkolom. Ze willen zich verenigen om, binnen een bepaalde regio, een divers aanbod aan producten te kunnen aanbieden. Dat is belangrijk voor het comfort van de consumenten, maar ook om samen een sterkere positie in te nemen als groep van producenten. Jammer genoeg is subsidiëring vandaag volledig en uitsluitend mogelijk voor de klassieke brancheorganisaties en is er geen financiële ondersteuning voor de nieuwe samenwerkingsverbanden tussen producenten in de korte keten.

In de eerder vermelde resolutie zijn een aantal aanbevelingen erop gericht om precies die infrastructuur en die logistieke voorzieningen verder uit te bouwen. Het gaat meer bepaald om de aanbevelingen in punt 5°, 6° en 15° tot en met 18°:

- “5° structuren te ondersteunen die kunnen helpen om de positie van de land- en tuinbouwer als prijszetter in de markt te versterken;
- 6° samenwerking over de hele keten te versterken door de actoren gestructureerd overleg te bieden, zoals in het traject Voedsel verbindt boer en burger;
- 15° de extra aandacht en interesse van de consument voor de korte keten en de producent achter het product die tijdens de coronaperiode is gegroeid, te verankeren, met als doel de kloof tussen de consument en de producent te verkleinen; (...)
- 16° de synergieën te onderzoeken tussen korteketeninitiatieven, de lokale handel en de lokale economie door bijvoorbeeld de samenwerking tussen verschillende producenten bij het opzetten van lokale korteketenverkooppunten actief te promoten;
- 17° de distributie en logistieke professionalisering verder te ondersteunen en daarbij ook rendabele concepten uit te bouwen om de link tussen stad en platteland te versterken, onder meer in het kader van lokale voedselstrategieën en stadslandbouwprojecten;
- 18° lokale besturen te informeren over de manier waarop ze korteketeninitiatieven kunnen ondersteunen, (fiscale) drempels kunnen wegwerken en hun lokale voedselstrategie kunnen bevorderen.”

Met deze conceptnota willen de indieners focussen op net die elementen die noodzakelijk zijn om de verkoop via de korte keten, en dus de versterking van de positie van de boeren via die weg, meer kansen te bieden.

3. Van lokaal naar regionaal: voedselregio's

3.1. Vlaanderen

Mede onder invloed van de burgemeestersconvenant die lokale besturen ertoe aanzet om maatregelen te nemen tegen de klimaatverandering, bouwen heel wat steden en gemeenten aan een lokale voedingsstrategie om de impact van het landbouw- en voedingssysteem op het klimaat te milderen. Beleidsmakers, boeren, burgers en andere lokale actoren komen er samen om na te denken over de lokale voedselproductie en -consumptie, en er wordt actief gezocht naar synergie met en complementariteit tussen de diverse initiatieven in de korte keten.

Vandaag doen steden en gemeenten dat grotendeels op eigen kracht samen met de lokale actoren, die zelf ook – veelal nog individueel – aan het zoeken zijn om hun met zorg geteelde producten op de markt te brengen voor verdeling, verwerking en consumptie. Voor hun plan van aanpak kunnen steden en gemeenten rekenen op de knowhow van de Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten (VVSG) en op waardevolle input van onder meer Rikolto en de Vereniging voor Ecologisch Leven en Tuinieren (Velt). Grote steden zoals Gent en Leuven vinden hun weg naar Europese subsidies omdat ze een ambtenaar kunnen vrijstellen voor dossieropbouw en -opvolging. Kleinere steden en gemeenten rekenen vooral op de inzet en het enthousiasme van een van hun medewerkers om een lokale voedselstrategie vorm te geven via diverse losstaande initiatieven: publieke gronden bestemmen voor voedselproductie, een gezonde voedselomgeving inrichten rond scholen, infrastructuur en logistieke platformen aanbieden aan de korte keten enzovoort.

Volgens de VVSG zetten in Vlaanderen niet minder dan 151 lokale besturen in op voedselbeleid, dus een op de twee Vlaamse gemeenten en steden bouwt een lokale voedselstrategie uit. De meeste centrumsteden hebben een lokale voedselstrategie of zitten in de opstartfase. Vandaag ligt de focus vooral nog op de eigen gemeente, met vaak nog kleinschalige projecten, deels wegens de beperkte

middelen. Samenwerking met de omliggende gemeenten is nog (te) weinig aanwezig, maar steden als Sint-Niklaas, Sint-Truiden en Leuven plannen dat wel in hun strategie, en ook sommige intercommunales onderzoeken de mogelijkheden voor een ruimere regio (bijvoorbeeld Interwaas voor het Waasland). Een schoolvoorbeeld in Vlaanderen is het project Gent en Garde. De doelstellingen van dat project zijn:

- 1° een korte en duurzame voedselketen;
- 2° mensen samenbrengen rond duurzame, gezonde voeding;
- 3° voedseloverschotten tegengaan.

De stad Gent heeft een eigen multistakeholder Voedselraad geïnstalleerd met diverse actoren die elk op hun manier bijdragen en richting geven aan het Gentse voedselsysteem. Die lokale besturen hoeven dus niet elk afzonderlijk het warm water uit te vinden en steeds nieuwe projecten en systemen parallel op te zetten. Aansluiten op bestaande initiatieven en die versterken verdient minstens evenveel aandacht. Ook in het kader van overheidsopdrachten en het lokaal aankopen van producten door besturen, scholen, zorginstellingen enzovoort, kan de korte keten binnen een bepaalde regio een meerwaarde bieden om dat te faciliteren.

Vlaanderen erkent al sedert 2016 de regierol van de lokale besturen en stelt aan de VVSG via de Vlaamse Landmaatschappij (VLM) een subsidie ter beschikking voor een stafmedewerker Lokale Voedselstrategie (2020-2022). Opdat de lokale besturen hun versterkende regierol zouden kunnen opnemen, faciliteert de VVSG de lokale besturen bij het voeren van een transversaal en lokaal circulair voedselbeleid. Lokale besturen hebben immers zowel bottom-up als top-down voeling met de uitvoering van het voedselbeleid. Die neutrale rol maakt ze tot een belangrijke strategische speler voor het verbinden van de verschillende voedselactoren in een lokaal voedselsysteem. Elke lokale voedselstrategie is op maat van de lokale context (zie nota Stappenplan Lokale Voedselstrategie, uitgegeven door de VVSG)⁶ en ontwikkelt zich rondom stadscentra, maar vindt tegelijk ook aansluiting met de omliggende gemeenten. Lees: de voedselregio.

Elke voedselregio:

- erkent en versterkt bestaande initiatieven binnen de lokale voedselstrategie;
- heeft voldoende producenten om een divers aanbod aan voedselproducten aan te bieden;
- heeft voldoende consumenten en beschikt dus over een voldoende grote markt om producten af te zetten;
- werkt aan de streekidentiteit en versterkt die via streekproducenten;
- stimuleert duurzame landbouw waarbij veel belang wordt gehecht aan dierenwelzijn (onder meer, maar niet exclusief biolandbouw);
- denkt na over het vrijwaren van grond voor lokale voedselproductie;
- kan aanspraak maken op het Vlaams Landbouwinvesteringsfonds om te investeren in verkooppunten, annex magazijnen, verwerkingspunten en slachthuizen, of die te cofinancieren.

Elke voedselregio heeft een eigen voedselregisseur voor het opzetten, begeleiden en implementeren van een multiactor strategieontwikkeling en actieplannen, en om toe te zien op de uitvoering ervan.

De voedselregisseur coördineert, verbindt, en zet met ondernemerszin een regionaal netwerk op voor de diverse actoren en (logistieke) hulpbronnen in de voedselketen.

De voedselregisseur zal binnen de voedselregio:

- producenten groeperen en partnerschappen business-to-business (b2b) faciliteren;

⁶ <https://www.vvsg.be/milieu-klimaat-duurzaamheid/lokale-voedselstrategie>

- productietechnologie openstellen met onder meer het delen van materiaal en kennis (open source);
- vervoer en distributie op elkaar afstemmen;
- infrastructuur samenbrengen, zoals hangars, koelcellen, slachthuizen, verwerking- en verpakkingsunits;
- promotie en marketing helpen opzetten;
- waken over het toepassen van de korteketenprincipes en opkomen voor het welzijn van landbouwers en hun bedrijven;
- openstaan voor opportuniteiten met betrekking tot de lokale werkzaamheid, ook voor kansengroepen.

De voedselregisseur heeft ook de kennis en de skills om zaken zoals risicospreiding, gedeelde lasten en winsten, kennisdeling, innovatie, langetermijnperspectieven enzovoort mee in rekening te nemen en te valoriseren in een samenwerkingsketen.

De voedselregisseur zet zich in om andere beleidsdomeinen te betrekken en hen aan te spreken op hun sterktes, om via burgerparticipatie en voedselaandeelhouderschap de lokale voedselstrategie verder vorm te geven, om traditionele landbouwers en agro-ecolandbouwers samen te brengen enzovoort.

De voedselregisseur zet ook in op transversale samenwerking, door te onderzoeken waar synergie en wederkerigheid mogelijk zijn met onder meer scholen, ziekenhuizen, sociale organisaties en lokale bedrijven, die op hun beurt en in het kader van de zorgplicht voor verantwoord ondernemen, ook garanties zullen vragen bij de wijze waarop toeleveringsketens en zakelijke relaties omgaan met mensenrechten, arbeidsrechten en milieu.

Investeren in voedselregio's is waarde creëren op sociologisch, ecologisch en economisch vlak. Bovendien zet investeren in de korte keten Vlaanderen verder op weg om alle zeventien doelstellingen van de Agenda 2030 voor Duurzame Ontwikkeling te realiseren.

De Vlaamse overheid heeft als taak lokale besturen daarin te ondersteunen. Vandaag is er echter amper ondersteunend beleid, zijn er tal van uitdagingen met veel obstakels, en ontbreekt er een tussenstructuur die kan faciliteren waar dat nodig en gewenst is.

Voedselvoorzieningen stoppen niet aan gemeentegrenzen. Dan rijst de vraag of het samen met lokale partners ontwikkelen van een aantal voedselregio's als tussenstructuur een antwoord kan bieden op elementen uit de hierboven vermelde resolutie. De vraag is dan ook of de Vlaamse overheid financiële middelen kan herbestemmen of faciliteiten kan bieden aan lokale besturen om regionaal georganiseerde coöperaties de nodige ondersteuning te bieden. Daarnaast rijst de vraag of de 'regionale' voedselregio de verbindende schakel kan vormen tussen de Vlaamse overheid en de lokale voedselstrategieën.

3.2. Wallonië

Wallonië kan inspiratie bieden met zijn 'ceintures alimentaires', letterlijk vertaald als 'voedselgordels'. Een voedselgordel ontstaat rond steden en gemeenten als een verscheidenheid aan actoren – producenten, consumenten, organisaties, lokale besturen enzovoort – zich organiseren rond een gedeelde visie over voedselzekerheid, voedselveiligheid en voedselsoevereiniteit. Zo organiseert de Naamse coöperatie Paysans-Artisans sedert 2013 in tien gemeenten, met in totaal 200.000 inwoners, eigen korteketenverkooppunten (buurtwinkels, markten, e-commerce, b2b) voor een groeiende groep consumenten die bewust kiest voor kwaliteitsvolle en lokale voeding voor een eerlijke prijs. Die coöperatieve werd opgestart met de financiële inbreng van de coöperanten (producenten en consumenten) en een

opstartsteun, aangevuld met een vijfjarige medefinanciering vanuit een publieke investeringsmaatschappij van de Waalse overheid (W.Alter). Ondertussen is er uit die coöperatieve een lerend netwerk van korteketenleveranciers gegroeid (Collectif 5C), werd er geïnvesteerd in een logistieke hub (Fabrique Circuit Court) en is er via het internationale netwerk ETHIQUABLE ook samenwerking met lokale boeren in het zuiden. Dat groeitraject in de korte keten, dat zich in een gordel rond Namen uitstrekt, toont aan dat de ecobewuste keuzes van consumenten, het pragmatische ondernemerschap van producenten en de steun van de overheid – zowel faciliterend als financieel – kunnen leiden naar een nieuw economisch (groei)model. Ze onderscheiden zich daarmee expliciet van de huidige lokale voedingsprofilering van supermarkten die ook lokale producten aanbieden, maar het profitmodel niet loslaten en toeleveranciers ondergeschikt houden.

Andere voorbeelden uit Wallonië, bijvoorbeeld in Luik (CATL), Charleroi (CACM), Doornik en Hoei, hebben elk hun eigenheid. Dat illustreert hoe voedselgordels van onderuit ontstaan en groeien, en zich niet strikt laten definiëren. Aan de basis ligt de ambitie om inwoners te voeden met – en vooral te laten genieten van – lokaal, kwaliteitsvol geproduceerd voedsel. Vanuit die gedeelde ambitie ontstaat een businessmodel waarin de participerende voedselproducenten de mogelijkheid krijgen om zich verder te verankeren in de lokale economie, om een eerlijke prijs te bepalen voor hun producten en om samen te werken aan capaciteitsopbouw. De inspraak is groot en het is een platform voor uitwisseling, ondernemerszin en innovatie. Met de juiste ondersteuning konden en kunnen die voedselinitiatieven bottom-up uitgroeien tot flexibele structuren die de korte keten opschalen en de individuele landbouwer ontzorgen.

In Wallonië werd in 2019 ook de 'Manger Demain'-strategie ontwikkeld. Die strategie heeft tot doel lokale en regionale voedselinitiatieven te coördineren, te koppelen en te vergemakkelijken. Het biedt Wallonië een globale visie, een werkmethode en een werkplan gericht op een prioritair thema. Bestaande initiatieven kregen een boost en nieuwe initiatieven konden op ondersteuning rekenen. Zo is het Voedsel-Aardenetwerk Verviers gestart uit de projectoproep tot het indienen van projecten voor de ontwikkeling van projecten en sectoren met het oog op de versterking van de lokale en regionale voedsleconomie vanuit de Waalse Regering.

Via de investeringsmaatschappij W.Alter heeft Wallonië de laatste tien jaar tussen de 10 en de 20 miljoen euro uitgegeven voor de ondersteuning van landbouwers die samen in een bepaalde regio hun producten op de markt willen brengen, willen verwerken enzovoort. Vlaanderen blijft voorlopig steken in onderzoek naar innovatieve concepten. Dat is natuurlijk ook belangrijk, maar de Vlaamse boeren-ondernemers zitten daar niet op te wachten. Zij willen concrete ondersteuning zodat ze met meer succes aan de slag kunnen.

Enkele voorbeelden van hoe regiovorming rond voedselvoorziening er kan uitzien, zijn te vinden in het buitenland.

3.3. Buitenlandse voorbeelden

3.3.1. Landbouwparken in Barcelona, Southampton en Firenze⁷

Ook in het buitenland zijn er voorbeelden te vinden van hoe een bepaalde regio of stad omgaat met haar ruimtelijke omgeving en inzet op de regionale verkoop van landbouwproducten met een extra sociale meerwaarde. Een voorbeeld daarvan zijn de landschapsparken rond enkele grote steden in Europa. Ze zijn een creatieve manier om de agrarische open ruimte te beschermen waar die onder druk staat en om beroepslandbouw, als belangrijkste beheerder van die open ruimte in verstedelijkt gebied, nieuwe perspectieven te bieden. Het betrekken van de stedeling bij die

⁷ Landbouwpark, voedselpark ... nieuwe perspectieven voor landbouw en stad. VILT vzw.

initiatieven en het verduidelijken dat landbouwproductie ook inspeelt op stedelijke behoeften – zoals de toegang tot voedsel en ook ruimte voor biodiversiteit, zorg, ontspanning, sociaal contact en andere activiteiten – maken deel uit van de strategie.

In Barcelona gaat het over 3000 ha, waarvan de producten vooral in de stad worden afgezet op een van de 25 marktplaatsen die geherwaardeerd zijn sinds 1992. Naast landbouwgebied vormt het landbouwpark ook een recreatief en groen netwerk rond de stad. Het landbouwpark rond Firenze is goed voor 9000 ha en is vooral afgebakend rond de overstromingsgevoelige Arno. Het New Forest National Park rond Southampton (30.000 ha groot) is tegelijkertijd een landbouwpark en natuureservaat. De betrokken boeren voeren natuurbeheertaken uit en krijgen in ruil een meerprijs voor hun producten op de lokale markten.

3.3.2. Verdrag Stedelijk Voedselbeleid Milaan⁸

Milaan is een voorbeeld van een grootstad die is ingebed in de regio. In 2015 bracht de stad Milaan een internationaal verdrag naar buiten om het belang van steden en voedselvoorziening aan te kaarten. Het 'Milan Urban Food Policy Pact' is daarmee een tool met 37 voorgestelde acties en specifieke indicatoren waarmee lokale besturen aan de slag kunnen om een eigen voedselbeleid uit te schrijven. Het belang van regiovorming en korteketenlandbouw krijgt daar ook een belangrijke rol in (zie bijvoorbeeld actiepunt 25: Ondersteunen van kortevoedselketens). Verschillende beleidsniveaus moeten mee aan de kar trekken om een lokale voedselstrategie te kunnen laten slagen. Een aantal van de voorgestelde acties vragen immers ook actie van het bovenlokale niveau.

3.3.3. Montpellier⁹

Ook Montpellier zet sterk in op een ruimtelijke benadering en wil als stad ingebed zijn in de regio, wat voedselketens betreft. Zo bracht het de voedselketens in kaart en ging over tot de creatie van een groothandelsverkoopcentrum waar regionale producten kunnen worden verhandeld. Dat maakt het voor restaurants en retailers gemakkelijk om lokale voedingswaren op één plek aan te kopen. Daarnaast zet de stad ook sterk in op het geven van ruimte aan landbouwers die in de nabije omgeving van de stad willen boeren op een ecologische manier.

3.3.4. Les Magazins de producteurs

In Frankrijk kennen ze het concept van 'winkels van de producenten'. Die winkels vormen voor de lokale producenten en consumenten en voor de lokale overheid een meerwaarde. Producenten delen er een winkel en werken samen om de winkel te bemannen. Zo wordt die last door een groter geheel gedragen. De consument vindt er veel diverse producten uit de regio onder een dak en kan die producten rechtstreeks bij de producent kopen. Ook voor de overheid vormen die locaties een meerwaarde. Ze zorgen voor lokale voedselvoorziening, nemen de functie van een dorpswinkel over, en kunnen bovendien een belangrijke sociale functie vervullen. Ze kunnen een ontmoetingsplek zijn waar de overheid allerhande diensten kan aanbieden.

⁸ Milan Urban Food Policy Pact.

⁹ La Politique Agroécologique et Alimentaire | Entreprendre à Montpellier. Raadpleegbaar via entreprendre-montpellier.com.

4. Bijlagen

Aanbevelingen in de resolutie van 2 juni 2021 over het versterken van de positie van de Vlaamse landbouwers door de ondersteuning van leefbare businessmodellen op maat, in het bijzonder de ondersteuning van de korte keten.

De resolutie bevat volgende aanbevelingen voor de Vlaamse Regering:

- 1° de positie van de Vlaamse landbouwers in de keten te versterken via ondersteuning van leefbare businessmodellen op maat en in het kader van de schaalverandering die zoektocht extra te stimuleren via onder meer de Verdienwijzer van het Instituut voor Landbouw-, Visserij- en Voedingsonderzoek (ILVO);
- 2° de opschaling van proefprojecten vanuit kennisinstellingen zoals het ILVO verder aan te pakken en uit te rollen in de gangbare land- en tuinbouwsector;
- 3° het strategisch plan korte keten, inclusief het advies van het Interbestuurlijk Plattelandsoverleg (IPO) uit 2014, na actualisatie en overleg met de betrokken actoren, volledig en coherent uit te voeren, met de nodige aandacht voor voldoende middelen;
- 4° via het opzetten van gerichte proefomgevingen land- en tuinbouwers de ruimte te geven om projecten rond onder meer de korte keten op te zetten;
- 5° structuren te ondersteunen die kunnen helpen om de positie van de land- en tuinbouwer als prijszetter in de markt te versterken;
- 6° samenwerking over de hele keten te versterken door de actoren gestructureerd overleg te bieden, zoals in het traject Voedsel verbindt boer en burger;
- 7° de bekendmaking van de lokale productie bij de consumenten verder te verbeteren door onder meer de versterking van initiatieven zoals het kookplatform Lekker van bij ons, voor lokaal geproduceerd voedsel, en het initiatief Recht van bij de boer, voor de korte keten;
- 8° in te zetten op de ontwikkeling van nichemarkten en te onderzoeken hoe dergelijke Vlaamse kwaliteitsproducten hogere winstmarges kunnen genereren voor de producenten;
- 9° de mogelijkheden te verkennen en zo mogelijk dataplatformen uit te bouwen in de land- en tuinbouw, zoals DjustConnect, zodat landbouwers die inzetten op alternatieve verdienmodellen en de andere actoren waarmee ze samenwerken, gegevens kunnen uitwisselen;
- 10° een centraal aanspreekpunt uit te bouwen en te onderzoeken of die opdracht bij het Steunpunt Korte Keten kan worden ingebed;
- 11° het innovatiebeleid voor landbouw te stimuleren en te verruimen, zodat er meer synergieën mogelijk zijn met innovaties van buiten de land- en tuinbouwsector;
- 12° land- en tuinbouwers actief in de korte keten de mogelijkheden te bieden om via innovatieondersteuningstools zoals KRATOS, optimaal gebruik te maken van de innovatiemogelijkheden op het vlak van verwerking binnen de Food Pilot;
- 13° creativiteit te stimuleren en het zoeken naar leefbare businessmodellen een belangrijke plaats te geven in het land- en tuinbouwonderwijs, en daarbij bijzondere aandacht te besteden aan de mogelijkheden van de korte keten;
- 14° gerichte opleidingen en vormingen aan te bieden aan land- en tuinbouwers zodat ze de nodige knowhow verwerven om een korteketensysteem op te zetten en uit te bouwen;
- 15° de extra aandacht en interesse van de consument voor de korte keten en de producent achter het product die tijdens de coronaperiode is gegroeid, te verankeren, met als doel de kloof tussen de consument en de producent te verkleinen;
- 16° de synergieën te onderzoeken tussen korteketeninitiatieven, de lokale handel en de lokale economie door bijvoorbeeld de samenwerking tussen verschillende producenten bij het opzetten van lokale korteketenverkooppunten actief te promoten;

- 17° de distributie en logistieke professionalisering verder te ondersteunen en daarbij ook rendabele concepten uit te bouwen om de link tussen stad en platteland te versterken, onder meer in het kader van lokale voedselstrategieën en stads-landbouwprojecten;
- 18° lokale besturen te informeren over de manier waarop ze korteketeninitiatieven kunnen ondersteunen, (fiscale) drempels kunnen wegwerken en hun lokale voedselstrategie kunnen bevorderen;
- 19° producenten te ondersteunen bij nieuwe commercialisatiemogelijkheden zoals de korte keten;
- 20° via overleg wettelijke belemmeringen die een hinderpaal zijn voor de verdere groei van de korte keten, te inventariseren en aan te pakken;
- 21° marktwerking, alternatieve commercialisatie en in het bijzonder de korte keten als volwaardig onderdeel te integreren in het Vlaams strategisch plan ter uitvoering van de hervorming van het GLB;
- 22° bij de geplande hervorming van het Vlaams Landbouwinvesteringsfonds (VLIF) tot een toekomstgericht ondernemersfonds, waarbij via het VLIF land- en tuinbouwers aangemoedigd worden om hun bedrijfsmodellen te innoveren, middelen in te zetten voor de opstart en de omschakeling naar innovatieve bedrijfsmodellen zoals de korte ketens.

Chris STEENWEGEN
Mieke SCHAUVLIEGE
Johan DANEN
Meyrem ALMACI
Jeremie VANEECKHOUT
Tine VAN DEN BRANDE